

БІБЛІОТЕКА ВЧИТЕЛЯ

Людмила Кондратова

**УРОКИ
МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
5 клас**

Посібник для вчителя

НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН
ТЕРНОПІЛЬ

УДК 371.32 : 78
ББК 74.268.53
К 55

Рецензенти:

В.Я. Ястребова — перший проректор з науково-методичної роботи
Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук, доцент

В.М. Манжос — вчитель музичного мистецтва
ЗОШ №1 I-III ст. м. Запоріжжя

Серію «Бібліотека вчителя» засновано 2007 р.

Кондратова Л.Г.

К 55 Уроки музичного мистецтва : посібник для вчителя : 5 кл. /
Л.Г. Кондратова. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2013. —
184 с. (Серія «Бібліотека вчителя»).

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-3503-3

У посібнику вміщено розробки уроків з музичного мистецтва для 5 класу відповідно до нової навчальної програми Міністерства освіти і науки України для загальноосвітніх навчальних закладів, підручника «Музичне мистецтво. 5 клас» (автор Кондратова Л.Г.).

Поданий матеріал містить методичні рекомендації, календарно-тематичні та поурочні плани, а також додаток із текстом пісенного репертуару, поспівками, добіркою творчих завдань.

Для вчителів музики, студентів музично-педагогічних факультетів, викладачів.

УДК 371.32 : 78
ББК 74.268.53

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-1765-7 (серія)
ISBN 978-966-10-3503-3

© Кондратова Л.Г., 2013
© Навчальна книга — Богдан, 2013

ВСТУП

Методичний посібник розраховано на вчителів музичного мистецтва, котрі викладають предмет у п'ятому класі загальноосвітньої школи. До змісту посібника входять: методичні рекомендації, календарно-тематичні та поурочні плани, а також додатки з текстом пісенного репертуару, поспівками, добіркою творчих завдань.

Пропонований методичний посібник розроблено відповідно до вимог нової програми «Музичне мистецтво» для 5–7 класів загальноосвітніх навчальних закладів (автори: Масол Л.М., Коваленко О.Я., Сотська Г.І., Кузьменко Г.В., Марчук Ж.С., Константинова О.В., Паньків Л.І., Гринчук І.П., Новікова Н.В., Овіннікова Н.І., 2012 р.) та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Музичне мистецтво є однією зі змістових ліній освітньої галузі «Мистецтво». *Основною метою освітньої галузі «Мистецтво»* є формування в учнів у процесі сприймання, інтерпретації, оцінювання ними творів мистецтва та провадження практичної діяльності системи ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей як цілісної єдиної основи світогляду, а також здатності до художньо-творчої самореалізації і культурного самовираження.

Завданнями освітньої галузі є:

- оволодіння системою вмінь і навичок у галузі мистецтва, формування світогляду, креативних і комунікативних якостей;
- формування вмінь і навичок аналізувати, інтерпретувати та оцінювати твори мистецтва, виявляти їхню національну своєрідність;
- збагачення духовного світу учнів у результаті вивчення творів мистецтва;
- формування ціннісного ставлення до дійсності та творів мистецтва, розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів;
- виховання здатності до художньої самореалізації, культурного самовираження, задоволення потреби в мистецькій самоосвіті.

Протягом навчання в основній школі учні здобувають базову загальну середню освіту, що разом із початковою є основою загальноосвітньої підготовки, формує в них готовність до вибору професії і реалізації шляхів подальшої освіти. Зміст освіти в основній школі для всіх учнів єдиний.

Варіативність методик організації навчання, а також наявність в учнів можливості обирати курси за вибором залежно від власних пізнавальних здібностей дають змогу застосовувати особистісно зорієнтований, компетентнісний та діяльнісний підходи.

Зміст музичного виховання школярів основної школи спрямований на розширення у процесі опанування творів мистецтва і художньо-практичної діяльності, набутих у початковій школі ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей.

Ключовою і водночас пріоритетною для освітньої галузі є **загальнокультурна компетентність** — здатність застосовувати знання культурного простору, досвід та способи художньо-творчої діяльності, рівень навченості, вихованості та розвитку в будь-якій діяльності людини.

Міжпредметна естетична компетентність — здатність виявляти естетичне ставлення до світу в різних сферах діяльності людини, естетично оцінювати предмети і явища, що формується під час опанування різних видів мистецтва та їх взаємодії.

Предметні мистецькі компетентності — здатність до розуміння й творчого самовираження у сфері музичного, образотворчого та інших видів мистецтва, що формується під час їх сприймання і практичного опанування.

Музична педагогіка загальноосвітньої школи, спираючись на спільну діяльність учителя та учнів, домагається органічної єдності методів навчання, що орієнтують на розв'язання дидактичних завдань, та методів виховання, спрямованих на формування в учнів ціннісного ставлення до світу й себе. Методи музичної педагогіки пов'язані з дидактичними (методами, що розкривають специфіку окремих етапів навчання) та загально-дидактичними методами, що відображають загальні способи досягнення мети освіти. Музичне мистецтво має стати відкритою інтонаційно-образною моделлю входження дитини у світ культури, тому необхідно надати методам, формам і педагогічним технологіям діалогічного характеру. Саме діалогічна стратегія педагогічної взаємодії (діалог із митцем, внутрішній діалог) забарвлена позитивними емоційно-естетичними переживаннями, захопленням музичною діяльністю.

Основними вимогами щодо викладання музичного мистецтва в основній школі є:

- викладання музики як самостійного мистецтва й орієнтація змісту, форм і методів шкільної музичної освіти на його вищі досягнення;
- формування музичного мислення учнів як мислення діалектичного, адекватного внутрішній будові, драматургії та формотворенню музичних творів розвинутих жанрів і форм;

ТЕМА I

МУЗИКА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

УРОК 1

Дата

Клас

Додатковий матеріал

до уроку

Тема. Мистецтво звуків.

Мета. Ознайомити з особливостями музичного мистецтва, розглянути поняття «музика», «музичне мистецтво», дати знання про специфіку музичного мистецтва та шлях музичного твору від композитора до виконавця і слухача, розглянути зв'язки музики з іншими видами мистецтва (образотворчими мистецтвами, театральним та кіномистецтвом, цирком, хореографією).

Розвивати вміння учнів уважно слухати музику та висловлювати власні музичні враження від прослуханого твору, розвивати вміння знаходити спільні риси між видами мистецтва.

Прищеплювати інтерес до слухання класичної музики та виконання дитячих пісень українських композиторів.

Тип уроку: комбінований, урок введення в тему.

Обладнання: музичний інструмент, програвач, мультимедійна дошка, ілюстрації до музичного твору та пісні або мультимедійна презентація, портрет композитора П.І. Чайковського.

Основні поняття для засвоєння: «музика», «музичне мистецтво», музика як вид мистецтва, зв'язок музики з іншими видами мистецтва.

Твори, що вивчаються на уроці:

- П.І. Чайковський. Мелодія для скрипки та фортепіано.
- «Веселкова пісня». Муз. О. Янушкевич, сл. М. Ясакової — розучування.

Хід уроку

1. Вхід під марш або пісню про школу. Організаційний момент. Мотивація до навчання.

2. Новий матеріал для засвоєння. Бесіда з учнями про Країну музичного мистецтва.

Слово «музика» походить від грецького слова, що означає «мистецтво муз». У міфах Стародавньої Греції розповідається про дев'ять муз, кожна з яких представляла своє мистецтво або науку. Так із глибини віків, за грецькими міфами, мистецтво муз дало початок музичному мистецтву, яке супроводжує людину все життя. Щодня музика запрошує нас у дивовижний світ чарівних звуків, який «говорить» з нами неповторною мовою. Звуки сплітаються в мотиви, утворюють мелодії, а ми, слухачі, — уявляємо картини та образи, які музика «намалювала» за допомогою звуків.

Серед розмаїття музичних творів є **інструментальні**, які виконуються на музичних інструментах, та **вокальні твори**, які виконуються голосом.

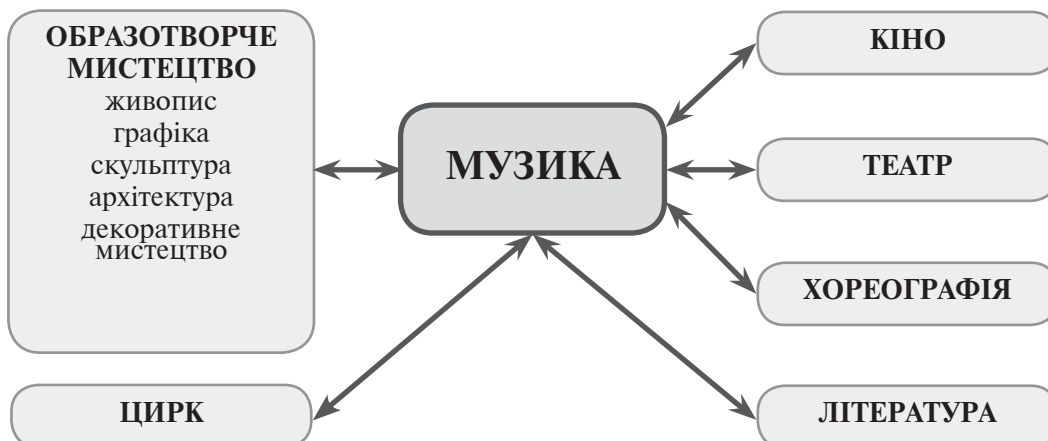
Музичний словничок

Музичне мистецтво — це вид мистецтва, в якому зміст передається за допомогою впорядкованих музичних звуків.

Музика міцно пов'язана з іншими видами мистецтва, які оточують наше життя.

Робота зі схемою.

ЗВ'ЯЗОК МУЗИКИ З ІНШИМИ ВИДАМИ МИСТЕЦТВА

Музика пов'язана із: *словом* (в пісні, опері); *сценічною дією* (в театрі, кіно, цирку); *танцем і жестом* (в балеті); *візуальними образами*, які мають свою «застиглу музику» (в образотворчому мистецтві).

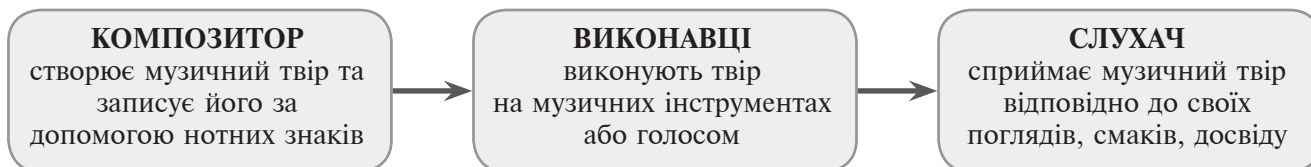
3. Музичне сприймання. П.І. Чайковський. Мелодія для скрипки та фортепіано.

Повторення правил слухання музики.

Лунає музика. Що виникає в уяві людини, яка її слухає?

Музика своїм звуковим потоком, пульсацією ритму, мелодією звертається до людини і викликає в неї почуття та емоції. Так **слухач** уявляє **музичний образ**, який створив композитор.

Шлях музики від творця до слухача — **робота зі схемою**.

4. Аналіз музичного твору.

- Чи сподобалась вам прослухана мелодія? Чим саме?
- Про що розповідала музика?
- До якого жанру належить цей твір? У чому його особливість?
- Звучання яких музичних інструментів вам вдалося розпізнати?
- З яким видом мистецтва можна пов'язати цю мелодію?
- Складіть вірш до твору П. Чайковського, використовуючи такі слова: *в гості, ніжну, скрипка, заспівала, завітала, пісню*.

5. Виконання творчого завдання до слухання музики.

Мелодія твору неповторна. Розгляньте подані слова. Які з них найбільше відповідають характеру твору? Назвіть їх.

Мелодійна, співуча, ніжна, лірична, схвильована, сумна, енергійна, радісна, жартівлива, жалібна, святкова.

6. Фізкультхвилинка «Танцюємо з героями мультфільмів».

7. Повторення правил співу. Розспівування. Поспівка. Вправи для розвитку музичного слуху та голосу (за вибором вчителя).

8. Розучування пісні. «Веселкова пісня». Муз. О. Янушкевич, сл. М. Ясакової.

Знайомство з піснею та її змістом, розучування мелодії першого куплету та приспіву. Виконання першого куплету, приспіву під акомпанемент інструмента.

9. Виконання творчого завдання з музикування.

Для виконання завдання треба обрати улюблений ударний інструмент і створити музичний супровід до пісні. Перший крок — прослухати уважно мелодію та відбити ритмічний малюнок мелодії пісні. Другий крок — заспівати і заграти одночасно. Визначення найкращих виконавців.

10. Узагальнення вивченого матеріалу. Рефлексія.

- Які види мистецтва ви знаєте? Чим вони споріднені між собою?
- Що поєднує музику з іншими видами мистецтва? Розкажіть.
- Дайте визначення музичному мистецтву.
- Твір якого композитора ви слухали? Які його твори ви пам'ятаєте?
- Розкажіть, як музика, створена композитором, доходить до слухачів. Хто бере участь у цьому процесі?

11. Домашнє завдання.

Послухайте сучасну естрадну композицію «Пісня ельфа» у виконанні ірландської скрипальки Фінооли Шеррі та норвезького композитора і піаніста Рольфа Ловланда. Порівняйте її з твором П. Чайковського. Що в них спільне, а що — відмінне?

Послухайте музику та знайдіть її зв'язки з іншими видами мистецтва, які ви знаєте.

Розкажіть своїм рідним і друзям про вашу улюблену пісню, заспівайте її.

12. Для допитливих — виконання музичного проекту.

Проект «Озвучуємо малюнки»

Мета: знаходити музичні твори до ілюстрацій.

Очікуваний результат: буклет.

План створення:

1. Знайдіть з друзями ілюстрації архітектурних споруд. Уявіть собі характер музики. Прослухайте збірник музичних шедеврів та підберіть музику до малюнків.
2. Оформте буклет. Під час демонстрації своєї роботи увімкніть програвач з вибраними творами та озвучте малюнки.

13. Вихід з класу під марш.

УРОК 12

Тема. Народні інструменти.

Мета. Ознайомити учнів з українськими народними інструментами та особливостями їхнього звучання, розглянути різновиди струнних, духових та ударних інструментів та особливість їх звучання в оркестрі, ознайомитися з творчістю М. Скорика, Є. Адамцевича та Л. Колодуба на прикладах їхніх творів.

Розвивати вміння учнів виконувати українські народні побутові пісні, розрізняти на слух звучання окремих народних інструментів та звучання оркестру народних інструментів, продовжувати розвивати вміння надавати характеристику засобам виразності музичних творів, порівнювати народні та професійні твори.

Виховувати інтерес до українських народних музичних інструментів, народної пісні та класичних творів українських композиторів.

Тип уроку: комбінований, урок заглиблення в тему.

Обладнання: музичний інструмент, програвач, мультимедійна дошка, ілюстрації до музичного твору та пісні або мультимедійна презентація, портрети Є. Адамцевича, Л. Колодуба, М. Скорика.

Основні поняття для засвоєння: українські народні інструменти та їхні різновиди, особливості звучання інструментів та прийоми гри на них, варіації.

Твори, що вивчаються на уроці:

- Л. Колодуб. «Старосвітські гуцульські награвання» (соло — сопілка).
- М. Скорик. Мелодія (скрипка і бандура).
- Є. Адамцевич. «Запорозький марш» (у виконанні оркестру народних українських інструментів).
- Українська народна пісня «Їхав козак за Дунай» — виконання.

Хід уроку

1. Вхід під музику «Старосвітські гуцульські награвання». Організаційний момент. Мотивація до навчання.

2. Актуалізація опорних знань: фронтальне опитування. Особливості жанру варіацій, історія народної пісні «Їхав козак за Дунай», творчість Л. ван Бетховена.

3. Бесіда про українські народні інструменти.

Музичні інструменти з'явилися у процесі трудової діяльності людини. Найдавнішими вважають ударні інструменти, звуки яких задавали певний ритм і допомагали організувати групову роботу.

Перші духові музичні інструменти слугували для передачі звукових сигналів на досить велику відстань. Наші предки виготовляли їх із рогів та трубчастих кісток тварин, раковин молюсків, стебел очерету та інших рослин.

Струнні інструменти з'явилися значно пізніше — їх прообразом був лук із туго натягнутою тятивою. Струнні інструменти люди не використовували у практичній діяльності як ударні та духові, а створювали їх для власного задоволення.

У процесі економічного і культурного розвитку суспільства музичні інструменти вдосконалювали та створювали нові.

У часи Київської Русі на теренах України були поширені гуслі, дерев'яні труби, роги, бубни й різні свирілі, пищали та сопілки. На

Дата

Клас

Додатковий матеріал

до уроку

Запорозькій Січі популярними інструментами стали литаври, барабани, козацькі сурми і труби.

У сучасній Україні народні інструменти входять до складу найрізноманітніших ансамблів та оркестрів.

Музичний словничок

Українські народні інструменти поділяються на три групи:

- 1) **ударні:** бубон, барабан, литаври, тарілки;
- 2) **духові:** сопілка, ріжок, сурма, трембіта, волинка;
- 3) **струнні:** бандура, кобза, басоля, гудок, цимбали.

4. Виконання творчого завдання: розгляньте малюнки на картках та спробуйте встановити відповідність між зображеними музичними інструментами та їхніми характерними ознаками.

Для виконання завдання необхідні пари карток:

— *із зображенням інструментів:* сопілка, бубон, басоля, бандура, цимбали, волинка.

— *із надписами:*

- а) дерев'яний духовий інструмент з високим тембром;
- б) ударний інструмент;
- в) струнно-смичковий інструмент з низьким тембром;
- г) струнно-ударний інструмент;
- д) струнно-щипковий інструмент;
- е) духовий інструмент з міхуром та декількома трубками.

5. Розповідь про особливості українських народних інструментів.

Духові інструменти мають різні тембри, які легко розпізнати на слух: ніжний звук сопілки, закличний сигнал сурми або густий і надзвичайно сильний звук трембіти.

Багатоголосна волинка — колоритний народний інструмент, що складається з декількох трубок, які кріпляться до торби або міхура з повітрям. Побутував переважно серед пастухів і набув значного поширення у середньовічній Європі.

В Україні з'явився приблизно у XVI ст. та отримав багато синонімічних назв: «дуда», «коза», «баран», «міх». Цікаво, що волинка входила до полкового оркестру Війська Запорозького.

На *струнних інструментах* звук утворюється по-різному: бандура, кобза і домра потребують щипкового дотику, на басолі й гудку грають смичком, а на цимбалах звук видобувають ударами паличок по струнах.

6. Музичне сприймання. Л. Колодуб. «Старосвітські гуцульські награвання» (соло — сопілка); М. Скорик. Мелодія (скрипка і бандура); Є. Адамцевич. «Запорозький марш» (у виконанні оркестру народних українських інструментів).

7. Відомості про композиторів.

Мирослав Михайлович Скорик — композитор і музикознавець, народний артист України, художній керівник Київської опери (з 2011 р.). Автор кантат для хору, концертів, багатьох творів для симфонічного оркестру, фортепіано, музики до фільмів.

Лев Миколайович Колодуб — композитор, педагог, музичний громадський діяч, народний та заслужений артист України. Автор опер, оперет, 12 симфоній, концертів, камерних творів, хорів та інструментальних п'єс.

Євген Олександрович Адамцевич — сліпий бандурист, віртуозний виконавець українських народних історичних пісень, автор «Запорозького маршу».

8. Аналіз музичних творів.

— Звучання яких музичних інструментів вам вдалося розпізнати?

СВІТ ШКІЛЬНИЙ

Слова Т. Демчук

Музика І. Тарнавської

Із ди-тин-ства ко-жен зна-є — і до-рос-лий, і ма-лий —
про ве-се-лий, різ-но-барв-ний і я-скра-вий світ шкіль-ний. Мов про-
фе-сор, тут ма-ле-ча, а бу-ва-є нав-паки — і до-
рос-лі гра-ють в і-гри, на-че справ-жні ма-лю-ки. Лун-ко
дзво-ник раз у раз кли-че дру-зів мо-їх в клас, до ве-
се-ло-ї манд-рів-ки зно-ву за-кли-ка-є нас. За о-
дин шкіль-ний у-рок в не-ві-до-ме зро-бим крок, про-пли-
вем по о-ке-а-ну і злі-та-єм до зі-рок. // до зі-рок.

1. Із дитинства кожен знає — і дорослий, і малий —
Про веселий, різнобарвний і яскравий світ шкільний.
Мов професор, тут малеча, а буває навпаки —
І дорослі грають в ігри, наче справжні малюки.

Приспів:

Лунко дзвоник раз у раз
Кличе друзів моїх в клас,
До веселої мандрівки
Знову закликає нас.
За один шкільний урок
В невідоме зробим крок,
Пропливем по океану
І злітаєм до зірок.

2. Школа радо відчиняє свої двері для малят —
Тут вони усе пізнають і дадуть усьому лад.
Кожну цифру, мов картинку, гарно виведе рука,
А ведмедик у портфелі зачекає до дзвінка.

Приспів.

3. Коридорами шкільними поруч йдемо я і ти,
Кожен мріє досягнути заповітної мети.
Школа тайни відкриває нам про землі й небеса,
Щоб творити ми уміли власноручно чудеса.

Приспів.

ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ГОЛОСУ І СЛУХУ

Фонетичні вправи на склади, окремі короткі слова

- [У] - [О], - [А] - [Е] - [И];
- Ду, ду, ду...;
- Дудо, дудода, дудодаде, дудодадеді;
- Луло, лулола, лулолале, лулалолелі;
- Нуно...;
- Бубоба, бубобабе, бубобабебі, бом, бом, бім, бом;
- Бубо, бобо, бубо, боба, бобе, бі, бібо, бібі;
- Му, муму, мо, мі, мімі, ма, мамі;
- Мумо, мумомаме, мумомамемі;
- Сусосасесі, сусосасесі, сусосасесі;
- Тутотатеті...;
- Теж саме на: чу, цу, шу, жи, зу, фу, ву;
- Дру – дро – дра – дре - дри;
- Бру – бро – бра – бре – бри;
- Труляля, труляля, білібом, білібом, білібом;
- Буллоро, буллоро, буллоро;
- Ділідон, ділідон, ділідон;
- Мімімімімімом, мімімімімімом.

ПОСПІВКИ

Настроювання унісону по руці:

Musical score for the first exercise, 'У...'. It consists of three staves: a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line starts with a whole note 'У...' on a single pitch. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes in the right hand and a bass line in the left hand. Red curved lines are drawn under the piano accompaniment. A blue vertical line is placed at the end of the first measure.

Musical score for the second exercise, 'У - О - А - Е - І'. It consists of three staves: a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has five notes: 'У', 'О', 'А', 'Е', 'І', each on a different pitch. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes in the right hand and a bass line in the left hand. Red curved lines are drawn under the piano accompaniment. A blue vertical line is placed at the end of the first measure.

Вирівнювання, округлення голосних, розвиток мікстового звучання, згладжування регістрів:

Musical score for the third exercise, 'Му-мо-ма-ме-мі. Ду-до-да-де-ді.'. It consists of three staves: a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line has two lines of text: 'Му-мо-ма-ме-мі.' and 'Ду-до-да-де-ді.'. The piano accompaniment features a rhythmic pattern of eighth notes in the right hand and a bass line in the left hand. Red curved lines are drawn under the piano accompaniment. A blue vertical line is placed at the end of the first measure.

СКОРОМОВКИ

Скоромовки, що сприяють розробці артикуляційного апарату

Сім братів малярів
В королівстві кольорів.
Кожен маляр королює —
В королівстві малярує.

Русі вуса у вівса,
Вуса — вся краса вівса.

В будь-якого будяка
Будячиха будь-яка.

Джміль гуде і жук гуде —
Хто кого перегуде.

Їхав лис через ліс,
Лисеняткам капці ніс,
Щоб соснові шишки
Не кололи ніжки.

Дві подружки сірі мишки
Погуляти вийшли трішки.
Раптом котик їм навстріч —
Мишки в шпарку шурх під піч.

Бурі бобри брід перебрели,
Забули бобри забрати торби.

Ховрахи хотіли хліба,
Ховрахам давали рибу.
Ховрахи халви хотіли,
Та просити не уміли.

Бабин біб розцвів у дощ,
Буде бабі біб у борщ.

Не клюй, курко, крупку,
Не кури, котку, люльку.

Зелен, зелен льон у полі,
Буде Лялі з льону льоля.
Білим, білим білована,
Мов лілея мальована.

Мала з села вела вола.
В село віл малу вів.

Мила милитись не вміла.
Мила мило з рук не змила.
Мама милила уміло,
Мама з Мили мило змила.

Дівчинка Люба всім людям люба,
Тому що Любі всі люди любі.

Семен сіно віз — не довіз.
Лишив сани — узяв віз.

Жовте жито жук жував,
Із Женею жартував.
Жартом — жартом і у Жені
Жвавий Жук живе у жмені.

Гусак-кусак сичав на сак,
Та сам гусак піймався у сак.

На столі стоїть сільниця,
У сільниці сіль.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Витяг із Державної програми «Музичне мистецтво. 5 клас» (2012 р.)	4
Орієнтовне календарно-тематичне планування уроків	8
Поурочні розробки «Музичне мистецтво. 5 клас».....	15
Додаток.....	151

Навчальне видання

КОНДРАТОВА Людмила Григорівна
УРОКИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
5 клас
Посібник для вчителя

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Донара Пендзей*
Обкладинка *Володимира Басалиги, Анни Ребрик*
Комп'ютерна верстка *Галини Кузів*
Технічний редактор *Оксана Чучук*

Підписано до друку 29.07.2013. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 21,39. Умовн. фарбо-відб. 21,39.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №4221 від 07.12.2011 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, м. Тернопіль, 46002
Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м. Тернопіль, 46008
тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-3503-3

9 789661 035033